

Qualitative Analysis of the Political and Sociological Factors of Convergence and Divergence among the Baloch Ethnic Group

Abbas. Jahanabadian¹, Yaser. Kahrazeh^{1*}, Parvizreza. Mirlofti²

¹ Department of Political Science, Zah.C., Islamic Azad University, Zahedan, Iran

² Department of General Medicine, Faculty of Medicine, Zahedan University of Medical Sciences, Zahedan, Iran

* Corresponding author email address: yaser.kahrazeh@iau.ac.ir

Article Info

ABSTRACT

Article type:

Original Research

How to cite this article:

Jahanabadian, A., Kahrazeh, Y., & Mirlofti, P. (2026). Qualitative Analysis of the Political and Sociological Factors of Convergence and Divergence among the Baloch Ethnic Group. *Journal of Social-Political Studies of Iran's Culture and History*, 5(1), 1-23.

© 2026 the authors. This is an open access article under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) License.

The present study aims to identify the sociological factors contributing to convergence and divergence among the Baloch ethnic group. In terms of purpose, this research is applied, and in terms of methodology, it belongs to the category of qualitative methods. The data collection instrument was structured interviews conducted with experts. The statistical population consisted of specialists and scholars in political science and sociology. Using the Delphi method and based on theoretical saturation, 15 experts were selected for interviews. For data analysis, qualitative analysis and interview coding were conducted using MAXQDA software. The findings of the study regarding the sociological factors of convergence and divergence among the Baloch ethnic group led to the identification of 50 concepts through open coding, 17 axial categories and sub-components through axial coding, and 2 selective categories and main components through selective coding. Based on the coding results, eight key factors were identified as the most important drivers of convergence among the Baloch in southeastern Iran: (1) equitable developmental policies by the government in Balochistan, (2) political participation of the Baloch ethnic group, (3) security and political stability in Balochistan, (4) religious and identity-based commonalities of the Baloch with other ethnic groups, (5) the role of media and education in Baloch ethnic integration, (6) Baloch interethnic relations and interethnic marriages, (7) border trade in Balochistan and the creation of job opportunities, and (8) the positive role of Baloch elites. Furthermore, nine primary factors were identified as the main contributors to divergence among the Baloch in the southeastern region of the country: (1) systematic discrimination and inequality in Balochistan, (2) opposition groups in Balochistan, (3) poverty and deprivation in Sistan and Balochistan Province, (4) smuggling and the informal economy in Balochistan, (5) linguistic, ethnic, and cultural conflicts, (6) religious differences, (7) Baloch traditionalism versus urbanization and identity change, (8) the negative influence of foreign actors on the Baloch ethnic group, and (9) the rise of extremist Baloch nationalism.

Keywords: Sociological factors, convergence and divergence, Baloch ethnic group, grounded theory, southeastern Iran

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

The phenomenon of ethnic convergence and divergence remains a central issue in the socio-political fabric of multi-ethnic societies, particularly in regions where historical, geographical, and economic conditions have shaped diverse cultural landscapes. In the context of Iran, where a complex mosaic of ethnic groups coexist, understanding the factors that facilitate integration or lead to fragmentation is crucial for national unity and political stability. Among these ethnic groups, the Baloch people, residing predominantly in southeastern Iran, represent a unique case due to their geographical positioning, cross-border ethnic ties, and distinct socio-cultural identity (Jahan Abadian et al., 2025; Zohairinia, 2023).

Ethnicity, along with language and religion, constitutes one of the primary variables influencing political cohesion in modern nation-states (Kim, 2017; Mason & Galbreath, 2013). Following global shifts after World War II and the dissolution of colonial and imperial structures, ethnic identity has emerged as a potent political force (Guha, 2024). With the rise of postmodern discourses and the acceleration of globalization, ethnic movements have gained momentum, compelling states to reevaluate the foundations of national unity and the roles of peripheral communities (Afzali et al., 2023; Seifoddini, 2018). In this regard, multiethnic governance models have often oscillated between the poles of assimilation and pluralism. Iran, as a multi-ethnic state, faces a similar dilemma, where the need for national integration coexists with the imperative of recognizing and preserving ethnic diversity.

The Baloch community in Sistan and Baluchestan Province, estimated to constitute about 2% of Iran's population, occupies a geostrategically vital location sharing borders with Pakistan, Afghanistan, and the Gulf of Oman. This region not only represents a diverse ethno-religious tapestry but also acts as a transnational conduit for cultural, religious, and economic exchanges (Mirlofti et al., 2015; Statistical Yearbook of & Baluchestan, 2015). Despite these potentials, the region suffers from chronic underdevelopment, high unemployment, limited infrastructure, and political marginalization—factors that exacerbate feelings of deprivation and exclusion among the Baloch population (Bagheri et al., 2022; Lashkari et al., 2024).

Numerous scholars have examined the mechanisms through which ethnic groups either integrate into the broader national framework or disengage and seek separatist pathways (Barzgar et al., 2019; Najafpour et al., 2023). Convergence is often facilitated by equitable development policies, political inclusion, and cultural recognition (Dashti, 2021; Faraji et al., 2015). Conversely, systemic discrimination, deprivation, and external interference may stimulate divergent tendencies (Doyle et al., 2024; Smith, 2020). Tramel (2020) further posits that convergence, particularly in marginalized communities, can serve as a political strategy to mobilize collective identities around shared socio-economic grievances (Tramel, 2020).

Theoretical frameworks such as Kim's contextual theory of interethnic communication provide a multidimensional lens through which the dynamic interplay between identity, security, and structural context can be understood (Kim, 2017). Kim's model emphasizes the significance of environmental factors—such as perceived inclusion, institutional justice, and intergroup power dynamics—in shaping interethnic behavior, either towards convergence or divergence. These concepts are particularly relevant to the Iranian Baloch context, where historical grievances and contemporary political developments have shaped a complex identity landscape (Najafpour et al., 2023).

Therefore, this study aims to qualitatively analyze the sociopolitical factors contributing to convergence and divergence among the Baloch ethnic group in southeastern Iran. By identifying both unifying and divisive elements, the research seeks to offer insights into how social cohesion can be fostered in ethnically diverse and geopolitically sensitive regions.

Methods and Materials

This study employed a qualitative research design grounded in structured expert interviews, utilizing the Delphi technique to achieve theoretical saturation. The sample consisted of 15 experts specializing in political science, sociology, security studies, and regional studies, all of whom possessed extensive familiarity with the sociopolitical dynamics of Sistan and Baluchestan Province. Interviews were conducted using open-ended questions to allow participants to elaborate on the key drivers of Baloch convergence and divergence.

Data were analyzed using grounded theory methodology in three coding stages: open coding, axial coding, and selective coding. MAXQDA software was used to code interview transcripts and identify recurring themes and concepts. The research aimed to extract a comprehensive framework of 1) key concepts (open codes), 2) core categories (axial codes), and 3) overarching themes (selective codes). Validity was ensured through triangulation and peer review, involving three academic experts who verified the coding consistency. The reliability of findings was enhanced using member checking and systematic categorization procedures.

Findings

The analysis led to the identification of 50 open codes, which were further consolidated into 17 axial categories and two overarching selective categories—convergence and divergence. The convergence-related factors included:

1. **Equitable Development Policies** – Implementation of infrastructure projects (roads, hospitals, universities), poverty alleviation programs, and inclusive regional development plans.
2. **Political Participation** – Increased representation of Baloch individuals in national institutions such as parliament and government ministries, and active involvement of Baloch elites in national discourse.
3. **Political Stability and Security** – Presence of a strong central government, prevention of ethnic violence, and control of separatist threats.
4. **Religious and Identity Commonalities** – Emphasis on shared Islamic identity and national history, including anti-colonial struggles.
5. **Media and Education** – Broadcasting of Balochi-language programs and inclusion of Balochi literature in university curricula.
6. **Interethnic Marriages and Social Ties** – Growth in cross-cultural marriages and interethnic community engagements.
7. **Border Trade and Employment Opportunities** – Expansion of the Chabahar port, border markets, and regional job creation.
8. **Role of Baloch Elites** – Peacebuilding efforts, civic engagement, and promotion of coexistence by Baloch religious leaders, academics, and artists.

In contrast, nine key divergence-related factors were identified:

1. **Systemic Discrimination** – Underrepresentation in governance, limitations in public service access, and perceived marginalization.
2. **Oppositional Groups** – Emergence of separatist movements like Jundullah and Baloch Republican Army, often supported externally.
3. **Poverty and Deprivation** – Stark economic disparities, unemployment, and underdevelopment in infrastructure.
4. **Informal Economy and Smuggling** – Widespread fuel and goods smuggling due to lack of formal employment options.
5. **Cultural and Linguistic Marginalization** – Non-recognition of Balochi in administrative systems and media underrepresentation.
6. **Religious Tensions** – Historical and doctrinal rifts between Shia and Sunni communities.
7. **Traditionalism vs. Urbanization** – Resistance to modernization and urban values among rural and tribal communities.
8. **External Interference** – Influence of foreign media and intelligence services in exacerbating tensions.
9. **Ethnonationalism** – Rise of radical Baloch nationalist ideologies and exclusionary rhetoric in diaspora media.

These findings were supported by participant consensus and coding frequencies. Convergence factors were largely linked to positive governmental engagement, while divergence factors were associated with structural neglect and external destabilization.

Discussion and Conclusion

The results of this study highlight the dualistic nature of ethnic integration processes, showing that convergence and divergence coexist in a dynamic and often dialectical relationship. While there are substantive foundations for Baloch convergence into the Iranian national framework—including religious commonalities, shared history, and economic interdependence—these are continuously undermined by systemic neglect, marginalization, and transnational threats. The duality of this scenario confirms that ethnic relations are never static but evolve based on policy choices, elite behavior, and the responsiveness of the state to ethnic grievances.

The role of elites, both as bridge-builders and potential radicalizers, emerged as a key axis around which convergence or divergence may pivot. Constructive engagement by Baloch elites can significantly contribute to national unity by aligning ethnic identity with national objectives. However, in the absence of institutional support or in the presence of repression, these same elites may turn toward separatist rhetoric, either internally or via external platforms. This reinforces the importance of adopting inclusive governance frameworks that recognize ethnic identities without compromising national sovereignty.

Another critical insight is the relevance of economic justice in ethnic integration. Equitable distribution of resources, access to services, and infrastructural development are not merely economic issues but profoundly political acts that convey inclusion or exclusion. As this study revealed, projects like the Chabahar port and border trade corridors are viewed not only as economic opportunities but as symbols of the state's commitment—or lack thereof—to peripheral regions.

In terms of policy implications, fostering ethnic convergence in regions like Sistan and Baluchestan requires a comprehensive strategy. This includes political decentralization, recognition of

linguistic and cultural rights, investment in border economies, and enhanced interethnic dialogue through media and education. Importantly, convergence must be pursued not as a tool of assimilation but as a partnership in the construction of a pluralistic yet cohesive national identity.

تحلیل کیفی عوامل سیاسی و جامعه شناختی همگرایی و واگرایی قوم بلوچ

عباس جهان آبادیان^۱، یاسر کهرازه^{۲*}، پرویزرضا میرلطفی^۳

۱. گروه علوم سیاسی، واحد زاهدان، دانشگاه آزاد اسلامی، زاهدان، ایران

۲. گروه عمومی، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی زاهدان، زاهدان، ایران

* ایمیل نویسنده مسئول: yaser.kahraze@iaou.ac.ir

اطلاعات مقاله

چکیده

نوع مقاله

پژوهشی اصیل

نحوه استناد به این مقاله:

جهان آبادیان، عباس، کهرازه، یاسر، و میرلطفی، پرویزرضا. (۱۴۰۵). تحلیل کیفی عوامل سیاسی و جامعه شناختی همگرایی و واگرایی قوم بلوچ. *مطالعات سیاسی-اجتماعی تاریخ و فرهنگ ایران*. ۱(۵)، ۱-۲۳.

© ۱۴۰۵ تمامی حقوق انتشار این مقاله متعلق به نویسنده است. انتشار این مقاله به صورت دسترسی آزاد مطابق با گواهی (CC BY-NC 4.0) صورت گرفته است.

هدف پژوهش حاضر شناسایی عوامل جامعه شناختی همگرایی و واگرایی قوم بلوچ می‌باشد. تحقیق حاضر از نظر هدف، کاربردی و از نظر روش انجام آن، جزء روش‌های کیفی بوده است. ابزار گردآوری اطلاعات مصاحبه ساختاریافته با خبرگان بوده است. جامعه آماری خبرگان و کارشناسان مسائل سیاسی و جامعه شناسی می‌باشد. از طریق روش دلفی و با اشباع نظری ۱۵ کارشناس برای مصاحبه‌ها انتخاب شد. جهت تجزیه و تحلیل اطلاعات از تحلیل کیفی و کدگذاری مصاحبه‌ها با نرم‌افزار مکس کیودا (MAXQDA) استفاده شد. نتایج پژوهش در مورد عوامل جامعه شناختی همگرایی و واگرایی قوم بلوچ با استفاده از کدگذاری‌ها منجر به شناسایی ۵۰ مفهوم در قالب کدگذاری باز، ۱۷ مقوله محوری و مولفه فرعی در قالب کدگذاری محوری، ۲ مقوله انتخابی و مولفه اصلی در قالب کدگذاری انتخابی شد. بر اساس کدگذاری‌ها ۸ عامل سیاست‌های توسعه‌ای عادلانه دولت در بلوچستان، مشارکت سیاسی قوم بلوچ، امنیت و ثبات سیاسی در بلوچستان، اشتراکات دینی و هویتی قوم بلوچ با سایر اقوام، نقش رسانه و آموزش در همگرایی قومی بلوچ، روابط قومی بلوچ و ازدواج‌های بین‌قومی، تجارت مرزی در بلوچستان و ایجاد فرصت‌های شغلی و نقش مثبت نخبگان بلوچ مهم‌ترین عوامل همگرایی قوم بلوچ در جنوب شرق ایران هستند. همچنین ۹ عامل تبعیض و نابرابری سیستماتیک در بلوچستان، گروه‌های معارض در بلوچستان، فقر و محرومیت استان سیستان و بلوچستان، قاچاق و اقتصاد غیررسمی در بلوچستان، اختلافات زبانی، قومی و فرهنگی، اختلافات مذهبی، سنت‌گرایی قوم بلوچ در برابر شهرنشینی و تغییر هویت، تأثیر منفی بازیگران خارجی بر قوم بلوچ و گسترش ناسیونالیسم بلوچ افراطی مهم‌ترین عوامل واگرایی قوم بلوچ در جنوب شرق کشور می‌باشند.

کلیدواژگان: عوامل جامعه شناختی، همگرایی و واگرایی، قوم بلوچ، گرنند تئوری، جنوب شرق ایران

پدیده‌ی همگرایی و واگرایی قومی یکی از مهم‌ترین مسائل جامعه‌شناختی، سیاسی و امنیتی در جوامع چندقومیتی به شمار می‌رود. این پدیده به‌ویژه در کشورهای با تنوع قومی، مذهبی و زبانی، به مثابه متغیری کلیدی در روند توسعه پایدار، انسجام ملی و پایداری امنیتی نقش‌آفرینی می‌کند. در ادبیات علوم اجتماعی و علوم سیاسی، قومیت نه‌تنها به‌عنوان یک عامل جمعیت‌شناختی بلکه به‌مثابه یک سازه اجتماعی با قابلیت اثرگذاری بر انسجام ملی و تحولات سیاسی-اجتماعی تحلیل می‌شود (Kim, 2017; Mason & Galbreath, 2013). ایران نیز به‌عنوان کشوری با ساختار پیچیده‌ی قومی، مواجه با مسائل متعددی در زمینه‌ی همگرایی و واگرایی اقوام است. در میان اقوام مختلف ایرانی، قوم بلوچ به‌واسطه‌ی ویژگی‌های جغرافیایی، تاریخی و فرهنگی‌اش جایگاه ویژه‌ای در تحلیل‌های جامعه‌شناختی و امنیتی دارد (Jahan, 2023; Abadian et al., 2025; Zohairinia, 2023).

تحولات جهانی و منطقه‌ای در قرن بیست‌ویکم، رویکردهای نوینی در مطالعات قومیتی را طلب کرده است. گسترش شبکه‌های اجتماعی، جهانی‌شدن فرهنگ‌ها، افزایش تبادلات مرزی، و گاه ورود بازیگران خارجی به حوزه‌های قومی، موجب تشدید یا تضعیف پیوندهای درونی یک قوم با ملت شده‌اند. در این میان، تحلیل عوامل جامعه‌شناختی مؤثر بر همگرایی و واگرایی اقوام، به‌ویژه قوم بلوچ در جنوب شرق ایران، از اهمیت دوچندانی برخوردار است (Motagghi Dastnai & Sepehvand, 2024; Najafpour et al., 2023). به‌طور کلی، قوم بلوچ با جمعیتی پراکنده در استان سیستان و بلوچستان، دارای ساختار قبیله‌ای، زبان و مذهب خاص، و سابقه‌ای تاریخی در تعاملات منطقه‌ای و فرامرزی است. این عوامل، چه در جهت همگرایی و چه در جهت واگرایی، می‌توانند بر روند ثبات سیاسی، امنیت اجتماعی و انسجام ملی اثر بگذارند (Barzgar et al., 2019; Darvishi, 2016).

نظریه‌های مختلفی در تبیین پدیده‌ی همگرایی و واگرایی اقوام ارائه شده‌اند. نظریه‌ی ارتباطات بین‌قومی، که نگاهی زمینه‌محور به تعاملات بین‌قومیتی دارد، تأکید دارد که تعاملات رفتاری و ارتباطی میان اقوام در یک بستر اجتماعی مشخص، موجب شکل‌گیری رفتارهای همگرایانه یا واگرایانه می‌شود (Kim, 2017). در این نظریه، عواملی مانند هویت، ساختارهای قدرت، احساس امنیت، دسترسی به منابع، ادراک از عدالت سازمانی، و فرصت‌های مشارکت سیاسی نقش کلیدی دارند. این دیدگاه، مسیر مناسبی برای تحلیل کنش‌های ارتباطی و ساختاری اقوام در یک جامعه‌ی چندقومیتی فراهم می‌آورد (Najafpour et al., 2023; Whitehead & Stokoe, 2015).

بر این اساس، متغیرهای جامعه‌شناختی اثرگذار بر همگرایی قومی شامل عواملی همچون مشارکت سیاسی، عدالت اجتماعی، اشتراکات فرهنگی و مذهبی، پیوندهای بین‌قومیتی، نقش رسانه‌ها، حضور نخبگان و برنامه‌های توسعه‌ای است (Afzali et al., 2023; Bagheri et al., 2022; Dashti, 2021). در مقابل، عوامل واگرایی می‌توانند شامل تبعیض ساختاری، فقر و محرومیت، افراط‌گرایی قومی و مذهبی، قاچاق و اقتصاد غیررسمی، مداخلات خارجی، و احساس بی‌عدالتی باشند (Kazakova, 2018; Lashkari et al., 2024; Smith, 2020).

پژوهش‌های صورت‌گرفته در سطح ملی و بین‌المللی نیز بر پیچیدگی این پدیده تأکید دارند. مطالعه‌ی (Saba, 2021) نشان داد که ساختارهای درآمدی و سیاست‌های توسعه‌محور در سطح جهانی، عامل همگرایی یا واگرایی دولت‌ها هستند. همچنین، پژوهش (Doyle et al., 2024) درباره‌ی جزیره‌ی ایرلند تأکید کرد که مسائل مذهبی، سیاست‌های فرهنگی و ادراکات از تبعیض، در شکل‌گیری واگرایی قومی تأثیرگذار بوده‌اند. به‌طور مشابه، (Guha, 2024) در بررسی خود از هندوستان نشان داد که هویت‌های متقاطع قومی، مذهبی و طبقاتی می‌توانند به‌صورت هم‌زمان موجبات همگرایی یا واگرایی را فراهم آورند.

مطالعات موردی در ایران، به‌ویژه در استان سیستان و بلوچستان، نشان می‌دهند که همگرایی قومی نیازمند سیاست‌گذاری عادلانه، ایجاد فرصت‌های اقتصادی برابر، تقویت نهادهای مشارکتی و بهره‌گیری از ظرفیت نخبگان محلی است (Jahan Abadian et al., 2025; Zohairinia, 2023). پژوهش (Barzgar et al., 2019) نشان می‌دهد که سیاست‌های قومی موفق تنها زمانی به انسجام منجر می‌شوند که در کنار امنیت، توسعه و مشارکت معنادار قرار گیرند. همچنین، (Koushki & Toulabi-Nejad, 2020) معتقد است که در مناطق مرزی، سیاست‌های مبتنی بر همکاری فرامرزی، تقویت روابط فرهنگی و اقتصادی، و توسعه پایدار می‌توانند موجب کاهش شکاف‌های قومی و تقویت انسجام ملی شوند.

از سوی دیگر، قوم بلوچ به‌دلیل هم‌مرزی با کشورهای ناپایدار همچون پاکستان و افغانستان، همواره در معرض مداخلات خارجی، نفوذ رسانه‌های معاند، و قاچاق مرزی بوده است؛ موضوعی که پژوهش‌های (Chilla & Cortés Landazury, 2012) و (Kurowska-Pysz & Loures, 2018) نیز در دیگر کشورها تأیید کرده‌اند. این عوامل می‌توانند در نبود سیاست‌های بازدارنده‌ی کارآمد، زمینه‌ساز واگرایی شدید شوند.

به همین ترتیب، یکی از عوامل تعیین‌کننده در فرآیند همگرایی یا واگرایی، حضور و نقش نخبگان قومی است. نخبگان، اعم از مذهبی، دانشگاهی، رسانه‌ای و سیاسی، در صورت ایفای نقش فعال، می‌توانند حس تعلق ملی را تقویت کنند و مانع از تقابل هویتی شوند (Faraji et al., 2015; Tramel, 2020). در عین حال، غیبت نخبگان یا ورود آنان به فازهای رادیکال‌گرایانه می‌تواند فرآیند واگرایی را تسریع بخشد (Najafpour et al., 2023; Suri et al., 2024).

بنابراین، هدف از انجام پژوهش حاضر، شناسایی دقیق و علمی عوامل جامعه‌شناختی همگرایی و واگرایی قوم بلوچ در جنوب شرق ایران است.

روش‌شناسی

تحقیق حاضر با اتخاذ رویکرد کیفی و با روش مصاحبه انجام شده و داده‌های کیفی با بهره‌گیری از تحلیل محتوا تحلیل و بررسی شده است. از نظر چگونگی گردآوری داده‌های موردنیاز، جزء پژوهش‌های اکتشافی است. روش تحقیق اکتشافی دربرگیرنده گردآوری، تحلیل و تفسیر داده‌های کیفی در یک مطالعه واحد یا در مجموعه مطالعاتی است که یک پدیده اساسی را مورد مطالعه و تحقیق قرار می‌دهد. ابزار گردآوری اطلاعات و داده‌ها، مصاحبه ساختاریافته بوده است. جامعه آماری شامل کارشناسان (کارشناسان علوم سیاسی، جامعه‌شناسی، جغرافیای سیاسی و سایر رشته‌ها/نظامی و غیره) در استان سیستان و بلوچستان می‌باشد. به‌صورت نمونه‌گیری هدفمند و با اشباع نظری ۱۵ کارشناس مسائل سیاسی و جامعه‌شناسی برای مصاحبه‌ها انتخاب شد. برای انجام این مصاحبه یک فرم مصاحبه کیفی با سؤالات باز و کلی طراحی و در اختیار کارشناسان گذاشته شد. طراحی سؤالات براساس منابع و آثار موجود و همفکری و نظرات چند کارشناس تهیه شد. بعد از گردآوری اطلاعات مورد نظر از طریق مصاحبه، جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها و اطلاعات، از تحلیل محتوای کیفی و استفاده از کدگذاری متن مصاحبه‌ها با نرم‌افزار مکس کیودا (MAXQDA) استفاده شد. برای این منظور بعد از جمع‌آوری اطلاعات، به صورت کدگذاری باز، محوری و انتخابی، محتوای مصاحبه‌ها کدگذاری گردید و مولفه‌ها و کدهای جامعه‌شناختی همگرایی و واگرایی قوم بلوچ شناسایی شد. برای اندازه‌گیری روایی محتوا، پرسشنامه که شامل استخراج شناسایی عوامل جامعه‌شناختی همگرایی و واگرایی قوم بلوچ می‌باشد، از طریق روش دلفی در میان خبرگان اعتباری منتخب توزیع شد و نظر آن‌ها را درباره شاخص‌های مربوطه اخذ و به کار گرفته شد. همچنین با استاد راهنما نیز مشورت و نقطه نظرات ایشان نیز در جهت اصلاح پرسشنامه به منظور برآورده ساختن روایی محتوا منظور شد. ویژگی فنی دیگر، ابزار اندازه‌گیری

به مراتب به هم نزدیک‌ترند تا به زبان فارسی (Pishgahi-Fard, 2009). از نظر مذهب نیز منطقه سیستان اکثر اهل تشیع و منطقه بلوچستان اکثراً اهل تسنن می‌باشند. استان سیستان و بلوچستان ۱۲۰۰ کیلومتر مرز مشترک با کشورهای پاکستان و افغانستان و ۳۰۰ کیلومتر مرز آبی با دریای عمان دارد. همچنین به دلیل قرار گرفتن در موقعیت راهبردی و ترانزیتی از اهمیت فراوانی برخوردار است به ویژه بندر چابهار که تنها بندر اقیانوسی ایران و آسانترین و بهترین راه دسترسی کشورهای آسیای میانه به آب‌های آزاد است. این استان دارای ۱۹ شهرستان به مرکزیت شهر زاهدان می‌باشد و از دو ناحیه سیستان و بلوچستان تشکیل یافته است. منطقه بلوچستان جنوب استان را در بر گرفته است و از ۱۴ شهرستان (زاهدان، میرجاوه، خاش، سراوان، ایرانشهر، نیکشهر، چابهار، سرباز، کنارک، دلگان، مهرستان، سیب و سوران، قصرقند، فوج) تشکیل شده است. منطقه سیستان نیز شمال استان را در بر گرفته است و شامل ۵ شهرستان (زابل، زهک، نیمروز، هامون و هیرمند) می‌باشد.

یافته‌ها

بررسی مشخصات فردی و زمینه‌ای کارشناسان مساوول سیاسی و امنیتی که برای پاسخگویی به سوالات انتخاب شده نشان داد که ۸۰ درصد پاسخگویان مورد بررسی مرد بوده که ۷۳/۳ درصد آن‌ها نیز متاهل بوده‌اند. وضعیت تحصیلات بیش از ۷۰ درصد آن‌ها نیز لیسانس و یا فوق لیسانس بوده است. از نظر تنوع سنی آن‌ها مختلف و متفاوت بوده است. به طوری که از ۳۰ تا ۵۰ سال به بالا را در بر گرفته است. با این حال بیشترین فراوانی مربوط به گروه سنی ۳۰ تا ۴۰ سال بوده که نشان دهند جوان بودن وضعیت سنی پاسخگوین است. از نظر رشته تحصیلی نیز یافته‌های توصیفی نشان داد که پاسخگویان از رشته‌های مختلف تحصیلی چون علوم سیاسی، جامعه‌شناسی، جغرافیای سیاسی و سایر رشته‌ها/نظامی و غیره هستند. اطلاعات و مشخصات کامل فردی و زمینه‌ای کارشناسان مسائل سیاسی، جامعه‌شناسی و نظامی/امنیتی به صورت خلاصه در جدول (۱) آورده شده است.

جدول ۱

ویژگی‌های فردی و زمینه‌ای کارشناسان

جنسیت	وضعیت تاهل		وضعیت تحصیلات	
	مرد	زن	متاهل	مجرد
تعداد	۱۲	۳	۱۱	۴
درصد	۸۰	۲۰	۷۳/۳	۲۶/۷
سن (سال)				
۳۵ تا ۳۰		۴۰ تا ۳۶		۵۰ تا ۴۱
تعداد	۴	۵	۲	۲
درصد	۲۶/۷	۳۳/۳	۱۳/۳	۴۰
رشته تحصیلی				
علوم سیاسی		جامعه‌شناسی		جغرافیای سیاسی
تعداد	۷	۳	۳	۲
درصد	۴۶/۷	۲۰	۲۰	۱۳/۳
سابقه فعالیت و یا پژوهش (سال)				
۵ تا ۲		۱۰ تا ۶		۱۵ تا ۱۱
تعداد	۶	۴	۲	۳
درصد	۴۰	۲۶/۷	۱۳/۳	۲۰
۱۵ کارشناس مسائل سیاسی/جامعه‌شناسی				

برای بررسی عوامل سیاسی و جامعه شناختی همگرایی و واگرایی قوم بلوچ در جنوب شرق کشور از تحلیل کیفی و کدگذاری مصاحبه‌ها با نرم افزار مکس کیودا (MAXQDA) استفاده شد. با توجه به خروجی حاصل از مصاحبه‌ها نتایج کدگذاری‌ها به ترتیب شامل کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی بوده است.

مرحله اول در کدگذاری در روش گراندتئوری و نرم‌افزار مورد استفاده، کدگذاری باز است. یافته‌ها در مرحله کدگذاری باز نشان داد که کدهای به دست آمده در فرایند مصاحبه‌ها در نرم‌افزار مکس کیودا نوشته شد و به هر کد یک عنوان (شماره) اختصاص یافت پس از اتمام فرایند اخذ کدهای اولیه سعی بر آن شد که کدهای اولیه مشابه در یک دسته طبقه بندی گردند. کدگذاری باز در این مرحله به عنوان بخشی از فرایند تحلیل داده‌هاست که به خردکردن، مقایسه‌سازی، نام گذاری، مفهوم‌پردازی و مقوله‌بندی داده‌ها می‌پردازد. در کدگذاری باز ابتدا با استفاده از پاسخ‌های باز، کدگذاری‌ها استخراج گردید و کدهای اولیه مشابه در یک دسته طبقه بندی گردند. طی کدگذاری باز مصاحبه‌ها به شناسایی ۵۰ مفهوم کلی منجر شد. دسته بندی این ۵۰ کد شناسایی (مفهوم کلی) شده بر اساس ویژگی‌های مشترک و خصوصیات هماهنگ آن‌ها دسته بندی و ارائه شده است. این کدگذاری گویای پاسخ‌های کلی در زمینه عوامل سیاسی و جامعه شناختی همگرایی و واگرایی کلی بود که کارشناسان به عنوان پاسخ به فرم‌های مصاحبه بیان کردند.

دومین مرحله کدگذاری مورد استفاده در روش مورد نظر، کدگذاری محوری است. کدگذاری محوری فرآیند ربط دهی مقوله‌ها به زیرمقوله‌ها، و پیوند دادن مقوله‌ها در سطح ویژگی‌ها و ابعاد است. در مرحله دوم روش استراوس در گزند تئوری که برای شناسایی عوامل سیاسی و جامعه شناختی همگرایی و واگرایی قوم بلوچ استفاده شد. در کدگذاری کدگذاری محوری، تلاش شد مفاهیم یافته شده در کدگذاری باز براساس اشتراکات و سازگاری معنایی در کنار هم قرار گیرند و دسته بندی جدیدی ارائه شود که مفاهیم به صورت کلی‌تر معین شدند. بر اساس کدگذاری محوری بر اساس مصاحبه و کدهای اختصاص یافته در نرم‌افزار مکس کیودا ۱۷ مقوله/ شاخص به عنوان کدگذاری محوری شناسایی شدند.

سومین مرحله روش مورد نظر، کدگذاری انتخابی است. نتیجه کدگذاری انتخابی که سومین مرحله از روش مورد استفاده است نشان داد که در مرحله کدگذاری انتخابی وجوه مشترک مقوله‌های بدست آمده از مراحل قبلی شناسایی شدند و با این وجود تعداد این مقوله‌ها دسته بندی شدند. با تحلیل‌های انجام شده و بر اساس کدگذاری انتخابی، ۲ مضمون اصلی تدوین شد. به صورت کلی همه مضامین، مقولات و مفاهیم به صورت کامل و بر اساس مصاحبه‌های عمقی و تحلیل و دسته‌بندی در نرم‌افزار مکس کیودا صورت گرفته با ۱۵ کارشناس مسائل سیاسی و جامعه شناختی به صورت زیر ارائه شده است.

◆ مفهوم کلی (۵۰ مفهوم در قالب کدگذاری باز)

◆ مقوله محوری/ عوامل فرعی (شامل ۱۷ مقوله/ و عامل ارائه شده در قالب کدگذاری محوری)

◆ مضمون انتخابی/ عوامل اصلی (۲ مضمون نهایی- در قالب کدگذاری انتخابی).

در جدول (۲) ترتیب عوامل سیاسی و جامعه شناختی موثر بر همگرایی و واگرایی قوم بلوچ با استفاده از سه نوع کدگذاری فوق ارائه شده است.

جدول ۲

عوامل جامعه شناختی همگرایی و واگرایی قوم بلوچ (کدگذاری سه مرحله‌ای)

کدگذاری انتخابی	کدگذاری محوری	کدگذاری باز	رنگ	کد کارشناس	درصد	ناحیه
-----------------	---------------	-------------	-----	------------	------	-------

۸۵	۲۶/۴۸	کارشناس(۱۰)	<ul style="list-style-type: none"> اجرای پروژه‌های عمرانی (جاده‌ها، بیمارستان‌ها، دانشگاه‌ها) در استان سیستان و بلوچستان 	سیاست‌های توسعه‌ای عادلانه دولت در بلوچستان	عوامل همگرایی قوم بلوچ
۷۲	۲۲/۴۳	کارشناس(۱۳)	<ul style="list-style-type: none"> اجرای برنامه‌های کاهش فقر نسبی شهری و روستایی در استان سیستان و بلوچستان 		
۵۱	۱۵/۸۹	کارشناس(۱۰)	<ul style="list-style-type: none"> مشارکت اقوام بلوچ در برنامه‌های توسعه‌ای و تصمیم‌گیری‌های ملی 		
۸۲	۵۲/۱۷	کارشناس(۱)	<ul style="list-style-type: none"> حضور بلوچ‌ها در نهادهای حکومتی (نمایندگان مجلس، وزارتخانه) و نظامی (نیروی انتظامی) 	مشارکت سیاسی قوم بلوچ	
۵۰	۲۲/۶۲	کارشناس(۸)	<ul style="list-style-type: none"> نقش فعال نخبگان بلوچ در رسانه‌های ملی و دانشگاه‌ها 		
۴۱	۱۴/۶۰	کارشناس(۱۱)	<ul style="list-style-type: none"> وجود حکومت مقتدر مرکزی در کشور و شرق کشور 	امنیت و ثبات سیاسی در بلوچستان	
۵۱	۱۳/۱۴	کارشناس(۲)	<ul style="list-style-type: none"> مقابله با گروه‌های تفرقه‌انداز و افراطی در بلوچستان 		
۴۱	۱۰/۵۷	کارشناس(۲)	<ul style="list-style-type: none"> جلوگیری از تبعیض و خشونت قومی در بلوچستان 		
۴۵	۹/۱۱	کارشناس(۳)	<ul style="list-style-type: none"> مسلمان بودن (شیعه یا سنی) اکثر بلوچ‌های ایران 	اشتراکات دینی و هویتی قوم بلوچ با سایر اقوام	
۵۱	۱۰/۳۲	کارشناس(۳)	<ul style="list-style-type: none"> برقراری ارتباط بلوچ‌های ایران با هویت اسلامی-ایرانی 		
۷۵	۱۵/۱۸	کارشناس(۳)	<ul style="list-style-type: none"> تأکید بر تاریخ مشترک ایران (مانند مقاومت بلوچ‌ها در برابر استعمار بریتانیا) 		
۵۸	۱۰/۴۹	کارشناس(۴)	<ul style="list-style-type: none"> پخش برنامه‌های تلویزیونی به زبان بلوچی (مانند شبکه استانی) 	نقش رسانه و آموزش در همگرایی قومی بلوچ	
۶۲	۱۱/۲۱	کارشناس(۴)	<ul style="list-style-type: none"> ترویج گفت‌وگوی بین‌قوم بلوچ و سایر اقوام از طریق رسانه‌های ملی 		

۶۲	۱۱/۲۱	کارشناس(۴)	<ul style="list-style-type: none"> تدریس ادبیات بلوچی در برخی دانشگاه‌های استان سیستان و بلوچستان
۶۳	۱۳/۵۲	کارشناس(۱۴)	<ul style="list-style-type: none"> روابط قومی بلوچ و ازدواج‌های بین‌قومی (شهرهای بزرگ) از دواج بین بلوچ‌ها و دیگر اقوام ایرانی (به‌ویژه در شهرهای بزرگ)
۵۷	۱۲/۲۳	کارشناس(۱۴)	<ul style="list-style-type: none"> تعاملات اجتماعی و فرهنگی بین قوم بلوچ و اقوام مختلف ایران
۴۸	۱۰/۳۰	کارشناس(۱۴)	<ul style="list-style-type: none"> تقویت پیوندهای اجتماعی بین قوم بلوچ و اقوام کشور
۸۵	۱۳/۶۹	کارشناس(۵)	<ul style="list-style-type: none"> توسعه بندر چابهار و تجارت مرزی در بلوچستان و ایجاد فرصت‌های شغلی
۴۸	۹/۰۱	کارشناس(۱۲)	<ul style="list-style-type: none"> ایجاد فرصت‌های شغلی و کاهش نابرابری‌های منطقه‌ای
۶۵	۱۰/۴۷	کارشناس(۵)	<ul style="list-style-type: none"> توزیع عادلانه منابع و امکانات اقتصادی بین مناطق مختلف در بلوچستان
۶۵	۱۲/۲۰	کارشناس(۱۲)	<ul style="list-style-type: none"> تدوین برنامه‌های اشتغال‌زایی و بازارچه‌های مرزی در مناطق بلوچ نشین
۹۲	۳۵/۲۵	کارشناس(۶)	<ul style="list-style-type: none"> نقش مثبت نخبگان بلوچ تأکید برخی نخبگان بلوچ (روحانیون، اساتید دانشگاه، هنرمندان) بر همزیستی مسالمت‌آمیز و همگرایی
۸۰	۳۰/۶۵	کارشناس(۶)	<ul style="list-style-type: none"> مبارزه نخبگان بلوچ با فساد و بی‌عدالتی و اعلام نارضایتی قومی به صورت مسالمت‌آمیز
۷۵	۱۱/۷۶	کارشناس(۱۳)	<ul style="list-style-type: none"> عوامل واگرایی قوم بلوچ تبعیض و نابرابری سیستماتیک در بلوچستان احساس محرومیت از قدرت سیاسی قوم بلوچ (کمبود نمایندگان بلوچ در نهادهای کلان)
۷۲	۱۱/۲۹	کارشناس(۱۳)	<ul style="list-style-type: none"> محدودیت‌های امنیتی بر برخی گروه‌های بلوچ به دلیل فعالیت‌های جدایی‌طلبانه

۶۴	۱۰/۰۳	کارشناس(۱۳)	سیاست‌های تبعیض‌آمیز در استخدام، آموزش و خدمات عمومی در بلوچستان
۳۹	۶/۱۱	کارشناس(۱۳)	محرومیت اقتصادی و سیاسی برخی اقوام بلوچ
۷۹	۱۶/۸۸	کارشناس(۱)	گروه‌های معارض در بلوچستان شکل‌گیری گروه‌های معارض قوم بلوچ در کشورهای ناپایدار همسایه (پاکستان و افغانستان)
۵۰	۱۰/۶۸	کارشناس(۱)	فعالیت جدایی طلبانه هویت بلوچ توسط گروه "جیش العدل"
۶۳	۱۳/۴۶	کارشناس(۱)	فعالیت جدایی طلبانه هویت بلوچ توسط گروه "جمهوری خواهان بلوچستان"
۳۴	۶/۳۸	کارشناس(۱۲)	فقر و محرومیت استان سیستان و بلوچستان محروم بودن استان سیستان و بلوچستان
۵۸	۱۴/۵۹	کارشناس(۲)	احساس فقر و محرومیت و نابرابری قوم بلوچ در تقسیم منابع ملی
۴۷	۹/۵۱	کارشناس(۳)	قاچاق و اقتصاد غیررسمی در بلوچستان وابستگی بخشی از جامعه بلوچ به قاچاق سوخت و کالا
۵۳	۱۱/۴۷	کارشناس(۱۱)	نرخ بیکاری بالا، کمبود آب، ضعف زیرساخت‌ها در بلوچستان
۴۷	۷/۷۹	کارشناس(۱۵)	تقابل جامعه بلوچ با دولت به خاطر اقتصاد غیررسمی
۷۷	۲۵/۷۵	کارشناس(۸)	اختلافات زبانی، قومی و فرهنگی عدم رسمیت زبان بلوچی در نظام اداری و آموزشی (در مقایسه با برخی زبان‌های کشور)
۵۴	۹/۷۶	کارشناس(۴)	بروز تنش‌های قومی در سیستان و بلوچستان (سیستانی و بلوچ)
۷۶	۲۰/۷۱	کارشناس(۹)	ایجاد احساس در برخی بلوچ‌ها در خصوص نادیده گرفتن فرهنگ بلوچی در رسانه‌های ملی
۳۳	۱۱/۰۴	کارشناس(۶)	اختلافات مذهبی وجود برخی گروه‌های تندرو سنی بلوچ

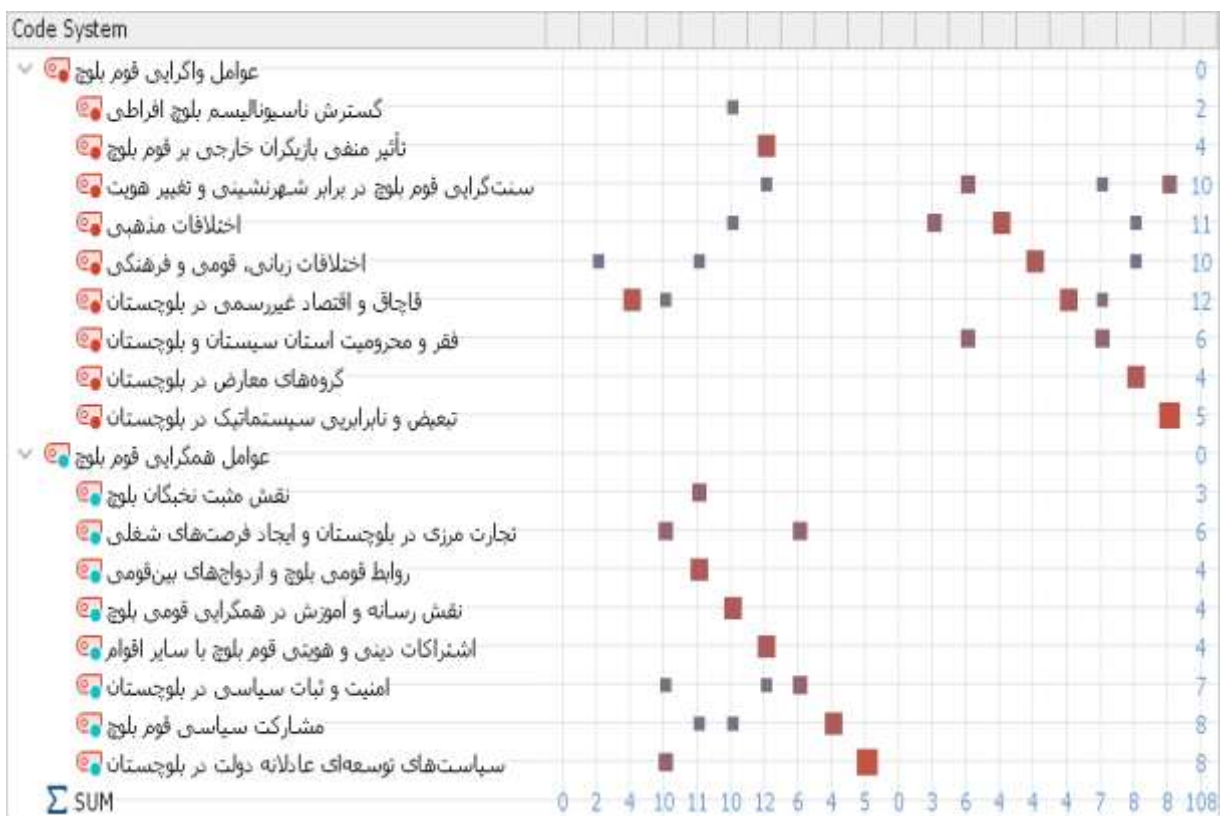
۶۳	۱۳/۵۲	کارشناس(۱۴)	<ul style="list-style-type: none"> تقابل تاریخی و ریشه‌ای مذهبی در سیستان و بلوچستان (تسنن و تشیع) 	
۵۴	۱۵/۰۸	کارشناس(۸)	<ul style="list-style-type: none"> تقابل برخی گروه‌های تندرو سنی بلوچ با حکومت شیعه ایران 	
۶۱	۱۵/۱۷	کارشناس(۱۰)	<ul style="list-style-type: none"> ساختاری عشیره‌ای جامعه بلوچ دارد و تعارض آن با سیاست‌های مدرن 	سنت‌گرایی قوم بلوچ در برابر شهرنشینی و تغییر هویت
۶۴	۱۰/۳۱	کارشناس(۵)	<ul style="list-style-type: none"> تغییر هویت برخی جوانان بلوچ در شهرهای بزرگ (مشهد، تهران، زاهدان) 	
۴۱	۱۲/۴۶	کارشناس(۱۱)	<ul style="list-style-type: none"> سنت‌گرایی مناطق روستایی در برابر شهرنشینی 	
۵۴	۹/۱۵	کارشناس(۱۵)	<ul style="list-style-type: none"> دخالت قدرت‌های خارجی در تشدید تنش‌های قومی در بلوچستان 	تأثیر منفی بازیگران خارجی بر قوم بلوچ
۵۰	۸/۴۷	کارشناس(۱۵)	<ul style="list-style-type: none"> جوسازی و تأثیر رسانه‌های خارجی بر واگرایی قوم بلوچ 	
۴۸	۸/۱۴	کارشناس(۱۵)	<ul style="list-style-type: none"> حمایت از گروه‌های جدایی‌طلب بلوچ برای تضعیف کشور 	
۵۶	۱۵/۲۶	کارشناس(۹)	<ul style="list-style-type: none"> ناسیونالیسم قومی و برتر بینی قوم بلوچ نسبت به سایر اقوام 	گسترش ناسیونالیسم بلوچ افراطی
۵۵	۱۹/۲۳	کارشناس(۷)	<ul style="list-style-type: none"> شعارهای نژادپرستانه و تحریک‌آمیز برخی از اقوام قوم بلوچ 	
۷۶	۲۶/۵۷	کارشناس(۷)	<ul style="list-style-type: none"> تأکید شبکه‌های ماهواره‌ای بلوچی (مانند "بلوچ‌نیوز" یا "تپه") بر گسل‌های قومی 	

در شکل زیر نقشه پراکنش عوامل موثر بر همگرایی و واگرایی و مقدار پاسخ‌های هر کدام از کارشناسان و هر کدام از ۱۷ کدگذاری محوری و ۲ کدگذاری انتخابی، بر اساس نظرات ۱۵ کارشناس ارائه شده است. بر اساس کدگذاری‌های صورت گرفته عوامل موثر بر همگرایی قوم بلوچ در جنوب شرق کشور شامل ۸ عامل سیاست‌های توسعه‌ای عادلانه دولت در بلوچستان، مشارکت سیاسی قوم بلوچ، امنیت و ثبات سیاسی در بلوچستان، اشتراکات دینی و هویتی قوم بلوچ با سایر اقوام، نقش رسانه و آموزش در همگرایی قوم بلوچ، روابط قومی بلوچ و ازدواج‌های بین‌قومی، تجارت مرزی در بلوچستان و ایجاد فرصت‌های شغلی و نقش مثبت نخبگان بلوچ مهم‌ترین عوامل همگرایی قوم بلوچ در

جنوب شرق ایران هستند. همچنین عوامل واگرایی شامل ۹ عامل تبعیض و نابرابری سیستماتیک در بلوچستان، گروه‌های معارض در بلوچستان، فقر و محرومیت استان سیستان و بلوچستان، قاچاق و اقتصاد غیررسمی در بلوچستان، اختلافات زبانی، قومی و فرهنگی، اختلافات مذهبی، سنت‌گرایی قوم بلوچ در برابر شهرنشینی و تغییر هویت، تأثیر منفی بازیگران خارجی بر قوم بلوچ و گسترش ناسیونالیسم بلوچ افراطی مهم‌ترین عوامل واگرایی قوم بلوچ در جنوب شرق کشور می‌باشند که در این شکل به تفکیک عوامل کلی همگرایی و واگرایی قوم بلوچ ارائه شده است.

شکل ۲

نقشه پراکنش عوامل همگرایی و واگرایی و مقدار پاسخ‌های هر کدام از کارشناسان

در شکل زیر با توجه به اهمیت ۵۰ عوامل همگرایی و واگرایی مرتبط با قوم بلوچ در جنوب شرق کشور که در کدگذارها شناسایی شد، آورده شده است. در این نقشه اهمیت عوامل همگرایی و واگرایی که از نظر ۱۵ مشارکت‌کننده در پرسش‌نامه‌ها بیشتر تکرار شده‌اند ارائه شده است. به عنوان مثال از بین عوامل همگرایی قوم بلوچ عواملی چون سیاست‌های توسعه‌ای عادلانه دولت در بلوچستان، امنیت و ثبات سیاسی در بلوچستان، تجارت مرزی در بلوچستان و ایجاد فرصت‌های شغلی و اشتراکات دینی و هویتی قوم بلوچ با سایر اقوام بیشترین تکرار را دارند. یا از بین عوامل واگرایی نیز عواملی چون سنت‌گرایی قوم بلوچ در برابر شهرنشینی و تغییر هویت، تأثیر منفی بازیگران خارجی بر قوم بلوچ و قاچاق و اقتصاد غیررسمی در بلوچستان بیشترین تکرار را دارند و دارای اهمیت بالاتری هستند. در واقع در نقشه مورد نظر تکرار بیشتر کدها از ۱۵ کارشناس آورده شده است.

نقشه عوامل همگرایی و واگرایی قوم بلوچ کد گذاری شده بر اساس اهمیت و تکرار

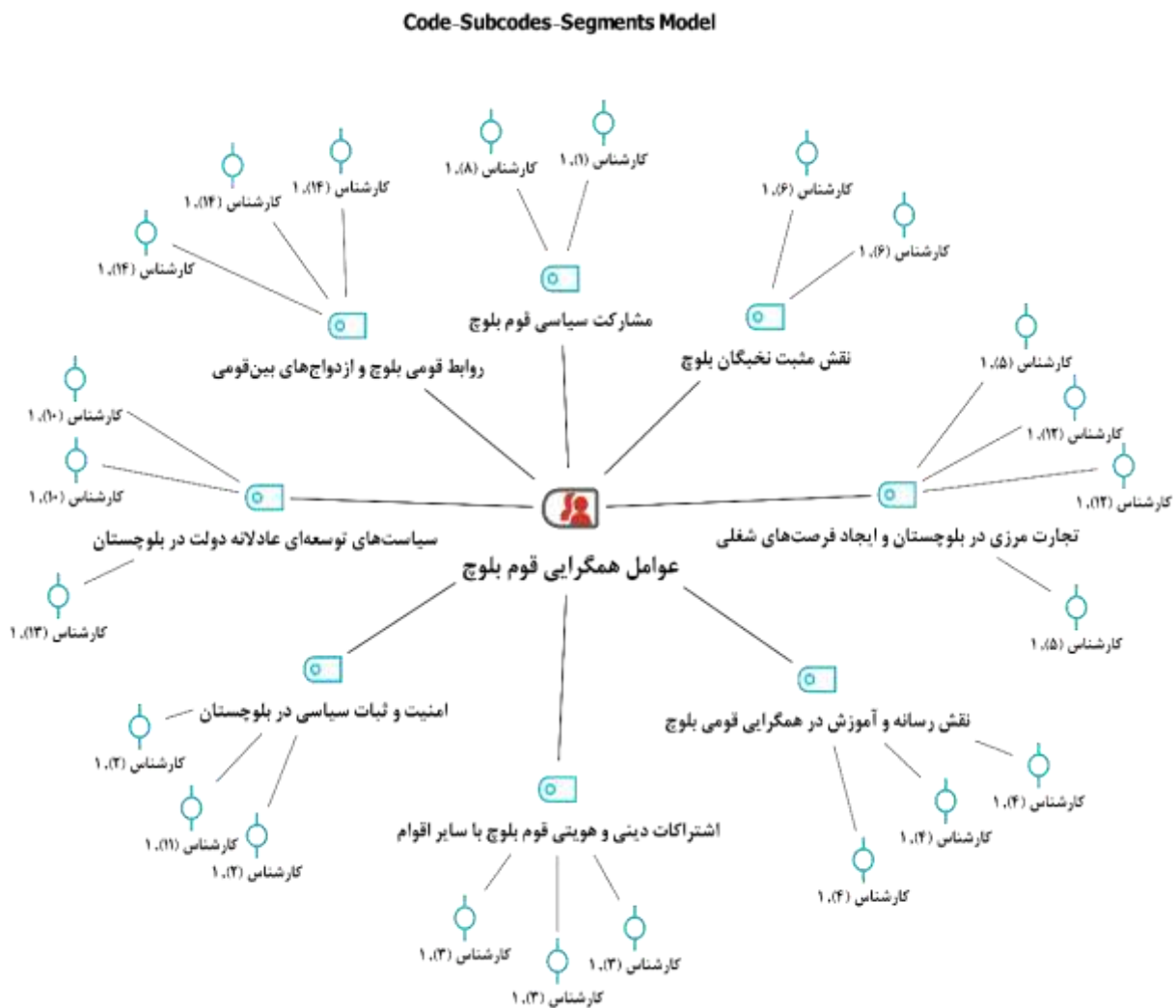

بعد از کدگذاری‌ها و شناسایی عوامل جامعه شناختی همگرایی و واگرایی قوم بلوچ، به تحلیل هر یک از عوامل جامعه شناختی همگرایی و واگرایی قوم بلوچ در جنوب شرق ایران پرداخته شد.

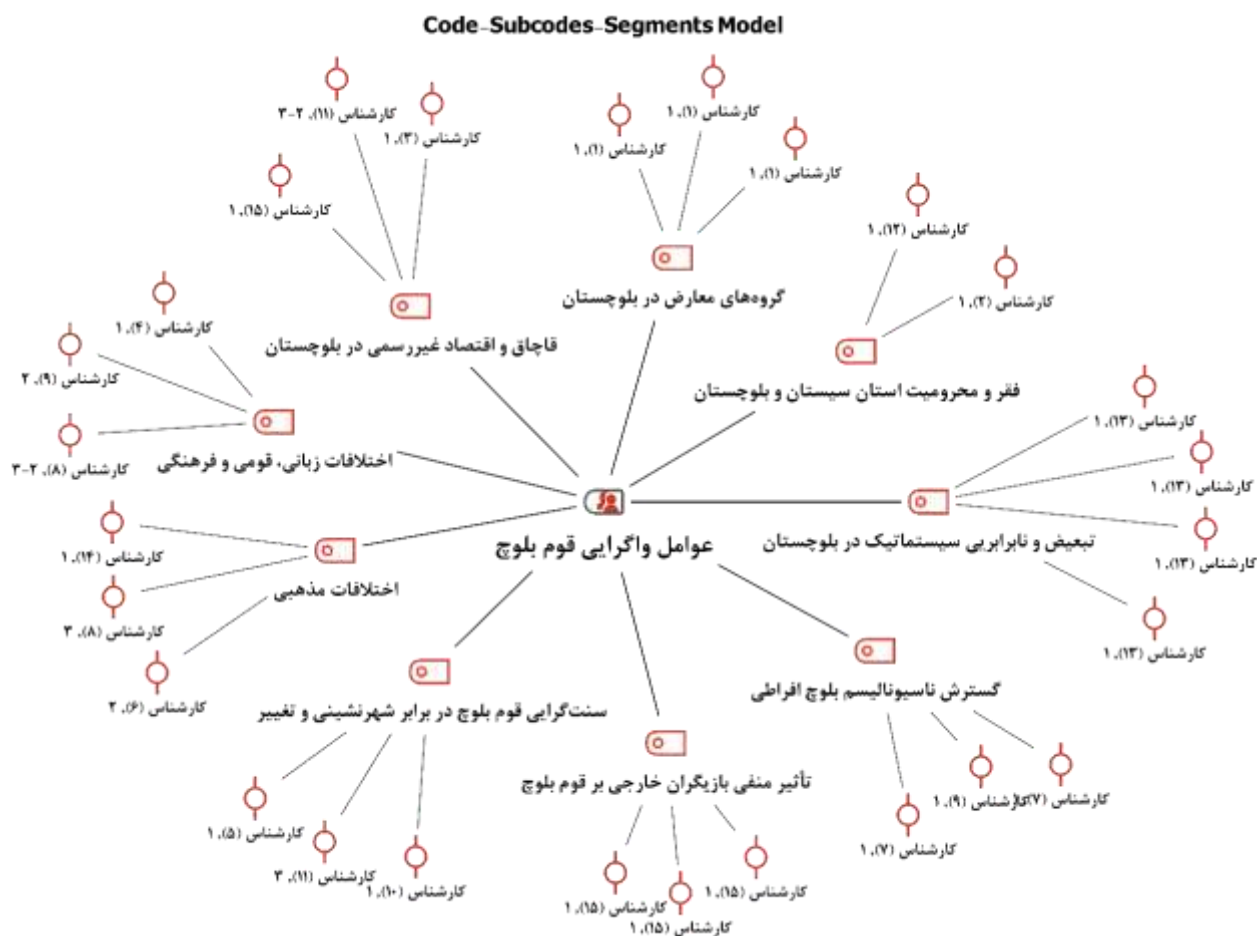
بررسی مهم‌ترین عوامل جامعه شناختی همگرایی قوم بلوچ در جنوب شرق ایران بر اساس نظرات مشارکت کنندگان و نرم افزار مکس کیودا و کدگذاری محوری به شناسایی ۸ عامل همگرا منجر شد. بررسی عوامل همگرایی نشان داد که عوامل سیاست‌های توسعه‌ای عادلانه دولت در بلوچستان، مشارکت سیاسی قوم بلوچ، امنیت و ثبات سیاسی در بلوچستان، اشتراکات دینی و هویتی قوم بلوچ با سایر اقوام، نقش رسانه و آموزش در همگرایی قومی بلوچ، روابط قومی بلوچ و ازدواج‌های بین‌قومی، تجارت مرزی در بلوچستان و ایجاد فرصت‌های شغلی و نقش مثبت نخبگان بلوچ مهم‌ترین عوامل همگرایی قوم بلوچ در جنوب شرق ایران هستند. بررسی عوامل همگرایی قومی بلوچ که در نرم‌افزار مکس کیودا کدگذاری شد به صورت شکل زیر آورده شده است. این عوامل به عنوان محرک همگرایی قومی بلوچ در کشور هستند که می‌توانند زمینه ساز ایجاد امنیت در جنوب شرق کشور شوند.

شکل ۴

عوامل جامعه‌شناختی همگرایی قوم بلوچ در جنوب شرق ایران

بررسی مهم‌ترین عوامل جامعه‌شناختی واگرایی قوم بلوچ در جنوب شرق ایران بر اساس نظرات مشارکت‌کنندگان و نرم‌افزار مکس کیودا و کدگذاری محوری به شناسایی ۹ عامل واگرا منجر شد. بررسی عوامل واگرایی نشان داد که عوامل تبعیض و نابرابری سیستماتیک در بلوچستان، گروه‌های معارض در بلوچستان، فقر و محرومیت استان سیستان و بلوچستان، قاچاق و اقتصاد غیررسمی در بلوچستان، اختلافات زبانی، قومی و فرهنگی، اختلافات مذهبی، سنت‌گرایی قوم بلوچ در برابر شهرنشینی و تغییر هویت، تأثیر منفی بازیگران خارجی بر قوم بلوچ و گسترش ناسیونالیسم بلوچ افراطی مهم‌ترین عوامل واگرایی قوم بلوچ در جنوب شرق کشور می‌باشند. بررسی عوامل واگرایی قومی بلوچ که در نرم‌افزار مکس کیودا کدگذاری شد به صورت شکل زیر آورده شده است. این عوامل به عنوان محرک واگرایی قومی بلوچ در کشور هستند که می‌توانند زمینه‌ساز ایجاد ناامنی و ایجاد تفرقه قومیتی در جنوب شرق کشور شوند.

بحث و نتیجه‌گیری

مطالعه حاضر با هدف تحلیل کیفی عوامل سیاسی و جامعه‌شناختی همگرایی و واگرایی قوم بلوچ در جنوب شرق ایران انجام شد. نتایج حاصل از کدگذاری‌های سه‌مرحله‌ای مصاحبه‌ها با استفاده از نرم‌افزار مکس کیودا (MAXQDA) نشان داد که ۸ عامل اساسی در زمره عوامل همگرایی و ۹ عامل کلیدی در قالب عوامل واگرایی شناسایی شده‌اند. این یافته‌ها نشان می‌دهند که همگرایی یا واگرایی قوم بلوچ به‌مثابه فرآیندی پیچیده، متأثر از عوامل مختلفی چون سیاست‌های توسعه‌ای، مشارکت سیاسی، اشتراکات دینی و فرهنگی، نقش نخبگان، عوامل اقتصادی، دخالت‌های خارجی، و ساختارهای تبعیض‌آمیز اجتماعی است. این نتایج با ادبیات پیشین در حوزه جامعه‌شناسی سیاسی و مطالعات قومی هم‌راستا و در مواردی نوآورانه است.

از منظر عوامل همگرایی، یافته‌ها نشان دادند که مهم‌ترین محرک‌ها شامل سیاست‌های توسعه‌ای عادلانه دولت در بلوچستان، مشارکت سیاسی قوم بلوچ، امنیت و ثبات سیاسی در منطقه، اشتراکات دینی و هویتی با دیگر اقوام، نقش رسانه‌ها و آموزش در تقویت همگرایی، روابط بین‌قومیتی و ازدواج‌های بین‌قومی، تجارت مرزی و ایجاد فرصت‌های شغلی، و همچنین نقش مثبت نخبگان بلوچ است. این یافته‌ها با مطالعات (Afzali et al., 2023) و (Bagheri et al., 2022) هم‌راستا هستند که تأکید داشتند سرمایه اجتماعی، اعتماد متقابل و سیاست‌های

مشارکت‌جویانه دولت نقش مؤثری در همگرایی قومی دارند. همچنین پژوهش (Darvishi, 2016) نشان داد که نهادسازی بومی و ایفای نقش نخبگان محلی در ایجاد انسجام قومی مؤثر بوده که با یافته‌های حاضر مبنی بر نقش نخبگان بلوچ مطابقت دارد. در همین راستا، (Barzgar et al., 2019) در خصوص ترکمن‌های شمال شرق ایران نیز تأکید می‌کند که برنامه‌های توسعه‌ای، مشارکت در نهادهای تصمیم‌گیر و تقویت هویت اسلامی-ملی می‌تواند موجب مشارکت اثربخش اقوام در امنیت و توسعه ملی شود.

از سوی دیگر، نتایج حاصل از عوامل واگرایی حاکی از آن است که تبعیض و نابرابری سیستماتیک، فقر و محرومیت اقتصادی، فعالیت گروه‌های معارض، قاچاق و اقتصاد غیررسمی، اختلافات زبانی، قومی و فرهنگی، تنش‌های مذهبی، سنت‌گرایی در تقابل با شهرنشینی و تغییر هویت، تأثیر بازیگران خارجی، و رشد ناسیونالیسم افراطی از جمله مهم‌ترین عوامل واگرایی هستند. این نتایج با یافته‌های (Lashkari et al., 2024) همسو است که نشان داد احساس محرومیت نسبی، زمینه‌ساز گسست اجتماعی و واگرایی قبیله‌ای در مناطق محروم می‌شود. همچنین پژوهش (Jokar et al., 2021) بر اختلافات مذهبی و قومی به‌عنوان عوامل مؤثر در واگرایی در مناطق کرد و بلوچ ایران تأکید می‌کند. در ادبیات بین‌المللی نیز مطالعه (Guha, 2024) به‌خوبی نشان می‌دهد که فقدان اصلاحات فعال و سلسله‌مراتب استثمار در کاست‌ها موجب تشدید واگرایی در هند شده است. همچنین (Doyle et al., 2024) در مطالعه خود بر جزیره ایرلند تأکید دارد که عوامل فرهنگی و مذهبی مانند تبعیض مذهبی و قانون‌گذاری ایدئولوژیک می‌توانند واگرایی را در جوامع چندقومیتی افزایش دهند.

یکی از نکات مهم در یافته‌های این مطالعه، اهمیت نقش نخبگان بلوچ در همگرایی و واگرایی است. نخبگان، در صورتی که نقش مثبت و میانجی‌گرانه داشته باشند، می‌توانند در مهار احساسات قومی، هدایت مطالبات در مسیر قانونی و ایجاد اعتماد بین قوم و دولت مؤثر باشند؛ همان‌طور که (Faraji et al., 2015) نیز در پژوهش خود به این مسئله اشاره کرده است. با این حال، در صورتی که نخبگان دچار انفعال یا تقابل با دولت شوند، امکان واگرایی افزایش می‌یابد. این مسئله در مطالعه (Najafpour et al., 2023) نیز مطرح شده که نقش رهبران قومی را در کاهش رفتارهای واگرایانه جوانان در اهواز برجسته می‌کند.

از منظر نظری، یافته‌های پژوهش با نظریه «ارتباطات بین‌قومی» نیز قابل تحلیل هستند. بر اساس این نظریه، اگر گروه‌های قومی در موقعیت‌هایی قرار گیرند که احساس تعلق، امنیت هویتی و مشارکت سیاسی-اجتماعی در آن‌ها تقویت شود، رفتارهای همگرایانه تقویت می‌گردند (Kim, 2017). اما در شرایطی که زمینه‌های اجتماعی-سیاسی مملو از بی‌عدالتی، نابرابری و نادیده‌انگاری باشد، واکنش‌های واگرایانه بروز می‌یابد که در قالب بی‌اعتمادی، اعتراض یا حتی گرایش‌های رادیکال تجلی می‌یابد. در این نظریه، همان‌طور که کیم (۲۰۱۷) اشاره کرده، هشت عامل زمینه‌ای از جمله امنیت هویتی، برابری سازمانی، قدرت نسبی و استرس محیطی نقش اساسی در رفتارهای ارتباطی بین‌قومی ایفا می‌کنند که در این پژوهش نیز به‌طور ضمنی در قالب عواملی همچون تبعیض، فقر، مشارکت سیاسی و فعالیت‌های رسانه‌ای بازتاب یافته‌اند. همچنین، پژوهش حاضر تأکید می‌کند که عوامل اقتصادی، همانند سیاست‌های توسعه‌ای و فرصت‌های شغلی، همگرایی را تسهیل می‌کنند؛ همان‌طور که در پژوهش (Saglam & Önkan, 2025) در مورد مناطق اروپایی نیز آمده است. از سوی دیگر، اقتصاد غیررسمی و وابستگی به قاچاق، که در بلوچستان به‌صورت گسترده وجود دارد، عامل مهمی در واگرایی است؛ موضوعی که با یافته‌های (Chilla & Cortés, 2012) درباره ساختارهای مرزی ناسازگار و نقش آن‌ها در تنش‌های قومی مطابقت دارد.

از لحاظ موقعیت‌مکانی، پژوهش حاضر بر اهمیت منطقه بلوچستان، به‌عنوان ناحیه‌ای مرزی با ۱۲۰۰ کیلومتر مرز خاکی و ۳۰۰ کیلومتر مرز آبی، تأکید دارد. این ویژگی ژئوپلیتیکی، ضمن ایجاد فرصت‌هایی برای تجارت و تبادل فرهنگی، در صورت ضعف در حکمرانی و کنترل مرزها می‌تواند به فرصتی برای واگرایی تبدیل شود. این مسئله با تحلیل‌های (Kurowska-Pysz & Loures, 2018) در خصوص اهمیت همکاری‌های مرزی و برنامه‌ریزی پایدار در مناطق مرزی کاملاً منطبق است.

در مجموع، پژوهش حاضر توانسته است با بهره‌گیری از تحلیل کیفی و نظام‌مند داده‌های میدانی و نظری، به فهمی عمیق از مکانیزم‌های همگرایی و واگرایی قوم بلوچ در جنوب شرق ایران دست یابد. یافته‌ها نشان می‌دهند که سیاست‌های کلان در حوزه توسعه، مشارکت سیاسی، کنترل قاچاق، تقویت رسانه‌های محلی، توجه به آموزش زبان و هویت، و مهار عوامل برون‌زا می‌توانند در مدیریت بهتر تنوع قومی در ایران مؤثر باشند. همگرایی قومی نه یک فرآیند خودبه‌خودی بلکه محصول سیاست‌گذاری هوشمندانه، عدالت‌محوری و احترام متقابل است.

یکی از مهم‌ترین محدودیت‌های این مطالعه، ماهیت کیفی داده‌هاست که علی‌رغم ارائه‌ی درک عمیق، قابلیت تعمیم‌پذیری کمی را محدود می‌سازد. همچنین، با توجه به حساسیت موضوعات قومی، برخی پاسخ‌دهندگان به‌صورت محتاطانه یا با سوگیری پاسخ داده‌اند. از سوی دیگر، پژوهش تنها بر قوم بلوچ در استان سیستان و بلوچستان متمرکز بوده و از تحلیل تطبیقی با سایر اقوام مشابه (همچون کردها یا عرب‌ها) پرهیز شده است.

پیشنهاد می‌شود در آینده مطالعات تطبیقی بین اقوام مختلف ایران با بهره‌گیری از روش‌های ترکیبی (کیفی-کمی) انجام شود. همچنین بررسی نقش شبکه‌های اجتماعی و فضای مجازی در شکل‌گیری گفت‌وگوهای همگرایانه یا واگرایانه میان اقوام، از موضوعات نوظهور و ضروری برای پژوهش‌های آتی است. تحلیل‌های قوم‌نگارانه از رفتارها، هویت‌ها و تعاملات روزمره‌ی اقوام نیز می‌تواند ابعاد پنهان‌مانده از پویایی‌های همگرایی و واگرایی را آشکار سازد.

ضروری است سیاست‌گذاران از نگاه امنیت‌محور صرف به مقوله قومیت فاصله گرفته و رویکردی فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی را در پیش گیرند. توسعه عادلانه زیرساخت‌ها، آموزش زبان مادری، تقویت نقش نخبگان و ارتقای مشارکت سیاسی اقوام از جمله اقدامات کلیدی برای تقویت همگرایی هستند. علاوه بر این، توجه به رسانه‌های محلی، مهار فعالیت گروه‌های معارض از طریق دیپلماسی منطقه‌ای و تقویت دیپلماسی فرهنگی داخلی، می‌تواند مسیر وحدت ملی پایدار را هموار سازد.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ‌گونه تضاد منافی وجود ندارد.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

موازین اخلاقی

در انجام این پژوهش تمامی موازین و اصول اخلاقی رعایت گردیده است.

شفافیت داده‌ها

داده‌ها و مآخذ پژوهش حاضر در صورت درخواست از نویسنده مسئول و ضمن رعایت اصول کپی‌رایت ارسال خواهد شد.

حامی مالی

این پژوهش حامی مالی نداشته است.

References

- Afzali, R., Mahmoudi, A., & Bagheri, A. (2023). Explaining the Ethnic Policies of the Islamic Republic of Iran in Popular Films Using the Content Analysis Method. *International Journal of Geopolitics*, 19(69), 33-68.
- Bagheri, M., Navah, A., & Shojaei Boroujerdi, H. (2022). Structural Modeling of Cultural, Social, and Political Factors Affecting Inter-Ethnic Convergence in Ahvaz City. *Strategic Research on Social Issues*, 11(3), 39-66.
- Barzgar, N., Lotfi, H., Hasanabadi, D., & Rezvanian, M. T. (2019). The Role of Ethnic and Religious Policies in the Participation of Ethnic Groups in Security, Comprehensive Development, and Convergence with Emphasis on the Turkmen of North and Northeast Iran. *Geography Quarterly (Regional Planning)*, 9(34), 433-455.
- Chilla, T. E. E. S. C., & Cortés Landazury, R. H. (2012). On the territoriality of cross-border cooperation: Institutional Mapping in a multi-level context Institutions, ethnicity and conflict: behind social cohesion and fragmentation in the Department of Cauca. *European Planning Studies*, 20, 961-980. <https://doi.org/10.1080/09654313.2012.673563>
10.18601/01245996.v26n50.08
- Darvishi, A. (2016). *National Convergence of the Baloch People in the Context of Institution-Building of Jihad University (University of Isfahan)*.
- Dashti, F. (2021). Investigating the Political-Security Factors Effective in Promoting the Convergence of Iranian Ethnic Groups; Towards Sustainable Security. *Contemporary Socio-Political Developments in Iran Quarterly*, 1(1), 112-136.
- Doyle, O., Kenny, D., & McCrudden, C. (2024). Law and Religion: Convergence and Divergence on the Island of Ireland. *Irish Studies in International Affairs*, 35(2SP - 198), 240. <https://doi.org/10.1353/isia.2024.a937171>
- Faraji, B., Hosseini, S. M., & Keramat, M. (2015). Factors of National Convergence of Ethnic Groups and Its Impact on the Sustainable Security of the Islamic Republic of Iran.
- Guha, A. (2024). Hindu Nationalism and the Converging, Diverging and Intersecting Identities of Caste and Race in India: Dialogue, Dilemma and Discourse. *Journal of Asian and African Studies*, 24(3), 20-41. <https://doi.org/10.1177/00219096241275409>
- Jahan Abadian, A., Kahrazeh, Y., & Mirlotfi, P. (2025). Investigating and Analyzing the Factors and Drivers Affecting National Convergence and Cohesion (Case Study: Baloch People in the Southeast of the Country). *Applied Research in Geographical Sciences*, 25(76), 162-177. <https://doi.org/10.61186/jgs.25.76.14>
- Jokar, K., Bakhshayeshi Ardastani, A., Bagheri, F., & Allahkaram, A. (2021). Investigating the Status of Divergence and Convergence of Ethnic and Religious Minorities in the Country (Kurdish and Baloch Regions). *Sustainable Development of the Geographical Environment*, 3(5), 127-144.
- Kazakova, M. V. (2018). Factors of convergence and divergence in the global economy: a brief review. *Administrative Consulting*, 1(7), 15-33. <https://doi.org/10.22394/1726-1139-2018-7-96-110>
- Kim, Y. Y. (2017). *Contextual theory of interethnic communication Oxford Research Encyclopedia of Communication*. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228613.013.493>
- Koushki, A., & Toulabi-Nejad, M. (2020). Sustainable Planning for the Development of Border Region Cooperation (CBC): Factors and Drivers Affecting the Sustainability of Border Region Unity. *Journal of Applied Research in Geographical Sciences*, 20(56), 115-140. <https://doi.org/10.29252/jgs.20.56.115>
- Kurowska-Pysz, J. A. C. R., & Loures, L. (2018). Sustainable Planning of Cross-Border Cooperation: A Strategy for Alliances in Border Cities. *Sustainability*, 10(5), 1-26. <https://doi.org/10.3390/su10051416>
- Lashkari, S., Mirferdi, A., Ahmadi, H., & Ahmadi, A. Y. (2024). Investigating the Relationship Between the Feeling of Relative Deprivation and Tribal Divergence in Mamasani and Rostam Counties. *Applied Sociology*, 35(1), 139-163.
- Mason, T. D., & Galbreath, D. (2013). *Ethnicity and politics Encyclopedia of Government and Politics*.
- Mirlotfi, M., Alavizad, S. A. M., & Hedayati-Amin, K. (2015). Investigating Social Cohesion in Maintaining Border Security with Emphasis on Ethnic and Religious Diversity (Case Study: Zabol County). *Regional Planning Quarterly*, 5(16), 57-70ER -.
- Motagghi Dastnai, A., & Sepehvand, A. (2024). Future Studies of the Impacts of Virtual Networks on Political Orientation (Case Study: Lorestan Province) *JO - National Studies Quarterly*. 25(99), 35-59.
- Najafpour, S., Tadayyon Rad, A., & Al-e Seyyed Ghafour, S. M. (2023). National Identity; Examining the Ethnic Factors Affecting the Divergent Behaviors of Youth (Case Study: 18 to 30 Year Old Youth in Ahvaz). *Strategic Studies of Sports and Youth*, 22(62), 453-478.
- Pishgahi-Fard, Z. (2009). The Relationship Between the Dispersion of Iranian Ethnic Groups and Border Security. *Geopolitics Quarterly*, 5(1), 47-71.

- Saba, C. S. (2021). Convergence or divergence patterns in global defence spending: further evidence from a nonlinear single factor model. *Peace Economics, Peace Science and Public Policy*, 27(1), 51-90. <https://doi.org/10.1515/peps-2021-0017>
- Saglam, Y., & Önkan, Ö. (2025). Income Convergence and Divergence in European Regions: Insights and Policy Implications. *Panoeconomicus*, 1-28. <https://doi.org/10.2298/PAN240925004S>
- Seifoddini, H. (2018). An Introduction to the Marxist Backgrounds of the National Question in Iran 1921-1979. *National Studies Quarterly*, 19(73), 35-56.
- Smith, W. L. (2020). A divergence of interests: Critical race theory and white privilege pedagogy. *Teachers College Record*, 122(1), 1-24. <https://doi.org/10.1177/016146812012200103>
- Statistical Yearbook of, S., & Baluchestan, P. (2015). *Statistical Yearbook of Sistan and Baluchestan Province*. Statistics and Population Section.
- Suri, A., Alaei, S., & Rahmani, J. (2024). Presenting a Model of Cultural Adaptation of the Lur People in the Last Decade of the Fourteenth Century. *Intercultural Studies*, 19(58), 149-166.
- Tramel, S. (2020). *Convergence as political strategy: social justice movements, natural resources and climate change* *Converging social justice issues and movements*. <https://doi.org/10.4324/9781003000969-4>
- Whitehead, K., & Stokoe, E. (2015). Producing and responding to -isms in interaction. *Journal of Language and Social Psychology*, 34(4), 368-373. <https://doi.org/10.1177/0261927X15586432>
- Zohairinia, M. (2023). Ethnic Identity in Iranian Society: Convergence or Divergence (Systematic Review of Quantitative Studies from 2001 to 2022). *Social Issues of Iran*, 14(2), 227-252. <https://doi.org/10.61186/jspi.14.2.227ER> -